

ВЛАДИМИР ЛЕПЕТИЋ*

ПОТРЕБА И МОГУЋНОСТИ УСАГЛАШАВАЊА
ЕКОЛОШКО-ЕКОНОМСКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА
У ЦРНОЈ ГОРИ

Актуелне и очекиване друштвено-политичке и територијалне промјене и тешко стање у друштву захтијевају и адекватне промјене у друштвеним односима, а посебно у успостављању оптималне равнотеже између постојећих еколошких и других привредно-економских потенцијала у Црној Гори у новонасталим условима. С тим у вези, неопходно је да се и научноистраживачка дјелатност у природним наукама прилагоди и усагласи са новонасталим стањем и потребама.

Еколошки услови, а и економски потенцијали у Црној Гори су повољни за економски позитивну валоризацију (туризам, угоститељство, пољопривреда, сточарство, рибарство, селективна индустрија итд.) Указује се изузетна потреба за усклађивањем односа у структури, просторној дистрибуцији и капацитетима производно-привредних категорија.

Ако желимо поливалентну привреду (туризам, индустрију, пољопривреду, рибарство и др.), питање очувања, заштите и унапређења простора и природе мора имати изузетан значај и мјесто у држави. Без тога само проглашење Црне Горе за прву еколошку државу у свијету ништа не би значило, посебно када се узме у обзир да је свака средина и држава „еколошка“ ако и докле у њој постоји живот. С тим у вези, поставља се и питање: што је претходило проглашењу Црне Горе за прву и једину еколошку државу у свијету? Ко је, када и гдје су донесени одговарајући услови, нормативи, параметри и др., које треба задовољити да би се једна средина, на примјер, могла прогласити еколошки чистом и природном? Да ли ко и када може укинати такав назив — статус? Да ли су и које научне и стручне ресурсне институције од постојећих у томе учествовале и би-

* Академик Владимир Лепетић, ЦАНУ, Котор

ле ангажоване? На основу којих података, студија и слично, је предложено Скупштини да то усвоји и изврши свечано формално проглашење Црне Горе за прву еколошку државу у свијету? Од постојећих ресорних научних и стручних институција у Црној Гори нијесмо могли добити потврду да је то тражено (одбори ЦАНУ; Републички завод за заштиту природе, Биолошки завод; Завод за биологију мора; Биомедицински институт и др.)

Кад је већ Црна Гора проглашена „еколошком државом“ не би се, поготово, смјело десити да се доносе одлуке о важним инвестиционим и сличним подухватима без претходног консултовања, сарадње и помоћи релативно оспособљене институционалне и кадровске основе којом се располаже. Морају се избјећи грешке из прошлости, које су настајале углавном из сличних разлога, али и због тада недовољне свјесности о могућим тешким посљедицама.

Од четири прокламована национална парка у нашој Републици укупне површине од преко 90.000 хектара, један обухвата подручје Скадарског језера. Управо између овог националног парка и главног града Црне Горе лоциран је Комбинат алуминијума производног капацитета од преко 100.000 тона алуминијума годишње. Ова и оваква индустрија налази се на горњој лествици „прљаве индустрије“ са својим отпадним материјама (флуориди, индустријска вода, депоније, прашина) са директним или посредним штетним посљедицама на људско здравље, као и присутну флору и фауну уопште. Констатујемо, надаље, да управо на овом ширем подручју Подгорице и Зете живи око једна четвртина укупног становништва Црне Горе. Није нам познато да било гдје у свијету постоји оваква индустрија овог капацитета тако близу главног града и националног парка.

Посебно питање је обим и карактер штетних посљедица на постојећу и могућу пољопривредну производњу на овој изузетној плодној регији Зетске равнице, што захтијева одговарајућу економско-еколошку обраду. Иако недовољно истражено, неки подаци указују на контаминацију земљишта на том подручју пестицидима, подземним водама и депонијама Алуминијског комбината, као и из атмосфере. Овдје посебно издвајамо контаминацију ваздуха флуоридима на ширем подручју Подгорице, о чему је доста писано и полемисано, али и недовољно и конкретно урађено.

Контаминација је мање-више присутна и у другим урбаним срединама (Пљевља, Никшић и др.) углавном полутантима као што су: SO_2 , CO , CO_2 , чађ, прашина и др.

Чисту и здраву средину желимо првенствено због сопственог становништва, односно нас самих и нашег здравља, а онда и ради економске валоризације такве средине (туристичка привреда и сл.). Само студиозним научним поступцима на усаглашавању еколошких потенцијала и могућности са економским, може се осигурати складан материјални и духовни развој друштва. Да се тако поступало вјероватно да Комбинат алумини-

јума не би био изграђен на постојећој локацији, односно за његово стављање у погон морало би се претходно обезбиједити, независно од локације, да не буде један од значајних загађивача околине.

Као други примјер занемаривања потребе заштите природне средине може се навести да је било планирано и практично одлучено да се, управо на подручју Националног парка Скадарско језеро, у близини Вирпазара, отвори рудник-каменолом доломитских стијена као сировине за фабрику синтермагнезита, коју је требало изградити у Бару. Радило се о хиљадама кубика изминираних доломитских стијена код Вирпазара са транспортом до Бара. Црногорско приморје, са плажама и другим компонентним објектима, до сада је најбоље, али не и оптимално економски валоризовано кроз туристичко угоститељску привреду. Управо на том простору, крај Бара, уз само море, била је од надлежних одобрена изградња фабрике синтермагнезита (специјалне ватросталне опеке — MgO). Објекат је морао бити лоциран уз само море због перманентне потребе коришћења магнезијума из морске воде као компонентне сировине.

Због ограничености простора наводимо само пар основних полутаната мора, ваздуха и плажа на Црногорском приморју везаних за планирану индустрију синтермагнезита са непроцењивим еколошко економским посљедицама. У току процеса, поред осталог, $2m^3/sec$ замућених и обојених отпадних вода требало је да отиче у море са катастрофалним контаминирајућим посљедицама за приобално море и плаже сјеверно од Бара, тј, у правцу кретања сталне морске струје. Или, за производњу 100.000 синтермагнезитских опека потребно је 56.000 т. нафте или мазута са одговарајућим процентом сумпора и посљедицама у контаминацији ваздуха и шире околине (прашина, CO , CO_2 , сумпора и др.). Ни тада, нажалост, није тражена претходна оцјена, анализа, мишљење компетентних, стручних и научних институција. И тада, након одобрења надлежних органа „Магнохрома” — Краљево за изградњу фабрике синтермагнезита у Бару, Црногорска академија наука и умјетности са својим Одбором за заштиту животне средине је непозвана и самоиницијативно предузела хитне мјере, обиласке и анализе, те заузела и објавила категорично негативан став о изградњи фабрике синтермагнезита у Бару, као и припадајућег рудника доломита у Вирпазару. Уз напоре и непријатности у томе се у посљедњем моменту и успјело. И поред инсистирања и обилазака инвеститора (Магнохром” — Краљево) таква изградња и производња са припадајућом технологијом није одобрена ни на једној од тражених локација на Јадранској обали. Слична опасност пријети и осталим националним парковима, ако се, у економском развоју, не буде више водило рачуна о заштити природе.

Сличне околности су успиједиле приликом уговарања са Италијом седмогодишњег изнајмљивања риболовних зона мора у нашим територијалним водама, за експлоатацију насеља при-

днене рибе (бентоске ихтиофауне). Ово је међу државама (Италија — СФР Југославија) договорено и уговорено такође без претходних обавјештења, консултација са познаваоцима и постојећом научном установом, а да и не говоримо о потребама одговарајућих испитивања. Опет, самоиницијативним ангажовањем ЦАНУ и Одбора за заштиту човјекове околине и на крају Међуакадемијског савјета СФРЈ, који је упутио одговарајуће и упозоравајуће писмо СИБ-у, није успједила реализација овог уговора.

Дубоке, актуелне и очекиване промјене у држави, друштву и односима захтијевају одговарајуће и прилагођавајуће промјене, корекције у статусу и усмјерењима научног потенцијала у природним наукама у Републици. Тако, на примјер, требало би више ангажовања и усмјерења ка истраживањима природно еколошких потенцијала у Републици са циљем њиховог бољег економског валоризовања. Другим ријечима, може се поставити питање: да ли ми то постојеће богомдано природно богатство и еколошке потенцијале довољно и добро штитимо, чувамо, односно унапређујемо у смислу његове боље практично економске валоризације. Нажалост, не бисмо могли дати ни приближно позитиван одговор на горње питање. Поменимо само да су водотоци у Црној Гори, осим изузетно, контаминирани изнад толерантних граница. Слично се односи на Скадарско Језеро и његове дотоке. Посебан проблем односи се и на добар дио територијалног мора и плажа, те подручје испред Будве, Бара а посебно Бококоторски залив.

Поставља се сада питање да ли се са ових само неколико поменутих примјера еколошке деградације (о чему постоје и публиковани бројни научни и стручни радови) може, без предузимања озбиљних подухвата на санацији стања усагласити са називом: „Црна Гора прва еколошка држава у свијету” и поред њених изузетних природних љепота, атрактивности и других еколошких погодности, што је такође неоспорно и непобитно. Најкраће речено, предстоје бројни и озбиљни, реални и конкретни захвати, које треба реализовати. Но, у исто вријеме морамо бити свјесни потреба да није могуће избјећи и постојање индустријске производње за задовољавање властитих потреба, па управо због тога апсолутно чиста средина данас у свијету практично и не постоји. У таквом контексту и таквој констелацији ми желимо Црну Гору као еколошки чисту и атрактивну државу, (тешко је претпоставити да то исто не желе и друге друштвене заједнице и државе). Но, Црна Гора у томе има заиста и одређене објективне предности (особености природних еколошких карактеристика, релативна неразвијеност „прљаве” индустрије и др.).

У том правцу овдје и сада наводимо само неке основне — стартне захвате које би, по нашем мишљењу, требало предузети. Прије свега требало би установити и озаконити нормативе „стандарде” о максимално могућем — дозвољеном степену контамини-

нације за претходно дефинисане зоне (подручје) и то најригорозније за рекреативно здравствене и туристичко-угоститељске, нешто блаже за урбанистичке центре, посебно за индустријске зоне итд.

Што се тиче постојеће „прљаве” индустрије можемо предложити слиједеће: а) ригорозна заштита од свих штетних емисионих и имисионих материја; б) супституција у самој производњи; ц) парцијална или тотална дислокација објеката; д) обуштава производње (у крајњем случају).

У садашњој и очекиваној констелацији друштвено-политичких територијалних а тиме и природно-економских односа и статуса, Црна Гора треба да нађе и заузме најприкладније и одговарајуће мјесто. Ако желимо, при том, да територија Црне Горе остане што мање природно-еколошки деградирана, те да се сачувају њене амбијенталне атрактивности, природне љепоте итд. Треба прилагодити и усагласити њен свеукупан привредни развој, односно економски прогрес, што захтијева и посебне анализе и студије. Прелиминарно и иницијално наводимо неколико наслова који би могли бити узети у обзир у даљној разради и конкретизацији, односно реализацијом којих се осигурава економски развој и еколошко амбијентална атрактивност у Црној Гори. То су оптималне могућности у: туристичко-угоститељској привреди; у пољопривреди; морском и слатководном риболову, узгоју и преради; поморско трговачком саобраћају и развоју чисте индустрије.

Студијском разрадом наведених програмских наслова исказала би се и потреба за израдом оперативних и на крају извођачких пројеката.

Vladimir Lepetić

SCIENTIFIC VALUATION
OF NATURAL ECOLOGICAL POTENTIALS
IN MONTENEGRO

S u m m a r y

There is a need for reconciling and adapting of scientific work and research in the natural sciences to the current and expected social-economic, political and other changes in our area.

Research in the natural sciences should be directed more to the subject and problems, i. e. characteristics and specific features of the area and climate of Montenegro. More interest and attention should be paid to research and economic valuation of the natural potentials of Montenegro. Only declaring Montenegro to be the first ecological state in the world has little contribution to that. It is essential to make a reorganization and more definite directing of research in Montenegro.

As there is very few absolutely pure environments in the modern world, it is necessary to establish, define and legalize the differential standards of the maximum possible and allowed degree of contamination of previously defined regions.

